

*Cumhuriyetin Eserleri İçerisinde En Kıymetlisi:
Köy Enstitüleri*

OKAN YÜKSEL

www.okanyuksel.com

iletisim@okanyuksel.com

5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun telif haklarına ilişkin hükümlerine göre Okan Yüksel'in yazılı izni olmadıkça hiçbir kimse, yayıncı ve kuruluş, eserin tamamını veya bir kısmını yayınlamayaz, çoğaltamaz, alıntı yapamaz.

Anadolu, uçsuz bucaksız bir bozkır. Üstünde yaşayan insanlar yorgun, aç ve açıkta. Cehalet hemen her yerde: 16 milyon insanın, sadece 2,5 milyonu okuyup yazabiliyor. Neredeyse tüm Anadolu okulsuz ve öğretmensiz. Oysa koyulmuş bir hedef var: muasır medeniyet seviyesinin üzerine çıkmak! Ama nasıl?

Anadolu'yu nasıl olur da muasır medeniyet seviyesinin üzerine çıkarırız sorusuna verilmiş güzel bir cevap oluyor Köy Enstitüleri. İsmet İnönü'nün himayesinde, Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel tarafından ve İsmail Hakkı Tonguç'un çabalarıyla kuruluyor. İsmet İnönü, "Köy Enstitülerini Cumhuriyetin eserleri içinde en kıymetlisi ve en sevgilisi saydığımı" kendi el yazısı ile yazıyor ve devam ediyor "Köy Enstitülerinden yetişen evlatlarımızın muvaffakiyetlerini ömrüm boyunca yakından ve candan takip edeceğim."

Bu atmosferde Anadolu bozkırına ilk kazma vuruluyor. İlköğretim Genel Müdür Yardımcısı Ferit Oğuz Bayır, çevresine toplanmış çocukların ellerine birer kazma tutuşturuyor ve "Söylediklerimi siz de tekrarlayacaksınız" diyor: "Bozkırı yeşerteceğiz / Ocak tütüreceğiz!" Çocuklar coşkuyla tekrarlıyorlar: "Bozkırı yeşerteceğiz / Ocak tütüreceğiz!" İşte o gün, o küçük ellerin tuttuğu kazmalarla sadece bozkır değil, bir milletin geleceği de yeşermeye başlıyor...

Anadolu'nun dört bir tarafında Köy Enstitüleri açılıyor. Yurdun hemen her köşesinden çocuklar akın ediyor bu eğitim ocaklarına. Ana babalarının zar zor topladıkları 30 lira kayıt parasını verip, sıraya geçiyorlar. Siyah, dar paçalı, arkası bohçalı, donlu çarıklarıyla ve olmayan ceketleriyle Anadolu'yu betimliyorlar sanki. Sırayla saçları üç numaraya kesiliyor ve sonrasında da bit taramasından geçiriliyorlar. Akşam, yemek vakti geliyor, yemekte pirinç çorbası ya da enstitünün mahsulünden var edilmiş ne varsa. Pek çoğu ilk defa tadıyor, hatta ilk defa demir bir kaşığı tutuyor, tutmaya çalışıyor. Sonrasında yatma vakti ve karyola. Karyolaya alışık değil bu küçük bedenler, pek çok kez karyoladan düşüyorlar: düşse kalka sabahı getiriyorlar.

Enstitüde gün, zeybek havısıyla açılıyor. Öğrenciler, hemen her sabah okulun bahçesinde kızlı erkekli toplanıyor ve sabah sporu niyetine karşılıklı zeybek oynuyorlar. Oyunların ardından kendi hazırladıkları kahvaltıda, kendi ürettikleri yiyecekleri yiyorlar. Kahvaltı sonrasında ise serbest okuma saati geliyor ve öğrenciler Hasan Ali Yücel'in çevirini

yaptırıldığı klasikleri okumaya başlıyor. Bir öğrenci, yıl içerisinde en azından 25 klasik eser okuyor ve bunu da sadece zorunlu olduğu için yapmıyor. Öyle ki öğrenciler bu kitapları yanlarından ayırmıyorlar. Köy enstitülerine yaptığı bir ziyaret sırasında İsmet İnönü, yol kenarında gördüğü kız öğrenciye “Kızım çantanda ne var, görebilir miyiz?” diye soruyor. Kız öğrenci çantasında bulunan çeyrek köfte ekmekle birlikte Jean Anouih’in “Antigone” adlı kitabını çıkartıyor. İsmet İnönü, yanındakilere dönüyor ve “Görüyor musunuz?” diyor: “Köy enstitülerinde kitap ekmekle bir tutuluyor. Ne zaman Türkiye’de erinden generaline, sade vatandaşından cumhurbaşkanına kadar herkes ekmekle kitabı azığıyla bir araya getirebilirse Türkiye’nin kalkınması daha gerçekçi olacak. Tam bağımsızlık o zaman gerçekleşmiş olacak.”

Enstitülerde, okuma saatinin ardından asıl eğitim başlıyordu. Derslerin yarısı normal ortaöğretim derslerinden, diğer yarısı da tarım ve teknik derslerinden oluşuyordu. Tarım derslerine “Toplandık baş çiftçinin Atatürk’ün sesine / Toprakla savaş için ziraat cephesine...” diye başlayan öğrenciler, bu derslerde hem aldıkları teorik eğitimin pratiğini yapma şansını yakalıyorlar hem de yarınlarda karınlarını doyuracak mahsulü yetiştiriyorlardı. Teknik derslerde ise, erkek öğrenciler yapıcılık, demircilik ya da marangozluk; kızlar ise eliş, biçki dikiş ya da yemek gibi işkollarından birisini seçiyor ve eğitim görüyorlardı. Alınan bu eğitim, yarınlarda köy okullarının yapılmasını ve iyileştirilmesini sağlıyordu.

5 yıllık eğitim sonrasında öğrenciler kendi köyelerine, devrimi benimsemiş, aydınlanmış biçimde geri dönüyorlar ve Köy Enstitülerinden aldıkları aydınlanma meşalesini köydeki karanlığa ve cehalete karşı savuruyorlardı. Bunun için, sıra yoksa sıra, masa yoksa masa, tahta yoksa tahta ve hatta okul yoksa okul yapıyorlardı. Sonrasında, zaman ve imkânlar dâhilinde yedisinden yetmişine tüm köylüye eğitim veriliyor ve devrimin ateşi, birer birer Anadolu köyelerinde de yanmaya başlıyordu...

Köy Enstitülerindeki 5 yıllık eğitim sonrasında yapılan merkezi sınavda üstün başarı gösteren öğrenciler ise köyelerine değil, Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü’ne gönderiliyor ve burada 3 yıl daha eğitim görüyorlardı. Bir üniversite sayabileceğimiz Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü’nde okumaya hak kazanan öğrenciler güzel sanatlar, yapı işleri, zirai işletme ve benzeri alanlarda tercihlerine göre yetişme imkânı buluyorlardı. Hasanoğlan Köy Enstitüsün en can alıcı noktası ise mükemmel sanat eğitimiydi. Ciddi bir sanat eğitimi söz konusuydu ve her öğrenci en azından bir müzik aletini çalmak zorundaydı. Müziğin yanında heykeltıraşlık,

resim ve tiyatro eğitimi de veriliyordu. Nitekim Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsünün bahçesini Klasik Yunan Heykelleri süslemekte, yapılan Açık hava tiyatrosunda Gogol, Çehov, Molière, Sophokles, Shakspeare'in oyunlarını oynanmaktaydı. Sanat eğitimi sadece yerleşke içiyle de sınırlı kalmamakta, öğrencilerin Ankara'daki konser, sergi ve benzeri kültürel etkinliklere de katılımları sağlanmaktaydı. Böylesine dolu dolu geçen 3 yıllık eğitimin sonunda, öğrencilerden akademik bir araştırma yapmaları isteniyordu. Araştırmasını tamamlayan ve sunan öğrenciler alanlarında uzmanlaşmış olarak yurdun dört bir yanındaki Köy Enstitülerine öğretmen olarak atanıyorlar ve kendileri gibi köy çocuklarını eğitmeye başlıyorlardı.

Artık her şey rayına oturdu, oturacak derken Köy Enstitülerinden rahatsız olan bir takım insanlar seslerini yüksek perdeden duyurmaya başladılar. Söyledikleri, Köy Enstitülerinin komünistlerin, dinsizlerin yetiştiği fuhuş yuvaları olduğuydu. Bunun yanı sıra öğrencilerin tek tip üniforma giymesi ve hatta öğrencilerin yönetime katılması bile eleştiri konusu yapılıyordu. Hasanoğlan Köy Enstitüsü müdürü Rauf İnan ve Hıfzı Veldet Velidedeoğlu Köy Enstitülerine karşı yapılan karalama kampanyalarının Devrim karşıtlarınca başlatılan bir Karşı Devrim hareketi olduğunu söylemekteydiler. Parlamentoda yapılan bir oturumda karşıt bir milletvekilinin "Köylere giden enstitü mezunları kendilerini birer Atatürk zannediyorlar" demesi birilerinin aslında neden korktuğunun en güzel itirafıydı. Hasan Ali Yücel bu vekile, "Bu çocukların her birinin birer Atatürk olması temenni edilir" cevabını verdi. Birileri yeni Atatürklerin gelmesinden o kadar korkmuş olacaklar ki, 1954 yılına gelindiğinde tüm Köy Enstitüleri kapatıldı. Köyler ve köy çocukları karanlığa mahkûm edildiler, zifiri bir karanlığa...

Mevcut eğitim sistemi bu köylere aydınlanma ateşini, ne yazık ki, bunca zamandır götüremedi. Bu köyler ve daha da önemlisi geleceğimiz olan köy çocukları karanlıklar içine hapsedildiler. Muasır medeniyet seviyesinin üzerine çıkmak hedefi ise mevcut eğitim sistemi ile pek de mümkün görünmüyor, görünen tek şey zifiri bir karanlık.

21. yüzyılda Feride gibi Çalıklar da yok, olsa bile koca bir Anadolu'yu Feridelerin aydınlatacağını düşünmek fazla iyimser, gerçekçi değil. Ayrıca şartlar da dünkü şartlar değil, hemen her yerde olduğu gibi eğitimde de fırsat eşitsizliği söz konusu. Bu noktada bir köy çocuğunun aldığı eğitim sonrası sınavlarda başarılı olması ve üniversite okuyarak meslek edinmesi, örneğin bir doktor, mühendis ya da öğretmen olması çok zor. Bir köy çocuğuna

biçilen rol ise ya köyünde ırgatlık ya da şehirde amelelik. Oysaki Köy Enstitüleri, köy çocuklarına ırgatlıktan ya da amelelikten çok daha fazlasını biçiyordu.

Mevcut eğitim sisteminin tek sorunu oluşan fırsat eşitsizliği de değil: sistemde eğitim görme fırsatını yakalayan öğrenciler de fazla şanslı sayılmazlar. İçeriği boşaltılmış ve olabildiğince ezbere dayatılmış dersler öğrencilere hayata dair çok az şey sunabiliyorlar. İlköğretimde ortaöğretim giriş sınavlarına, ortaöğretimde de yükseköğretim giriş sınavlarına hazırlanan çocuklar ne resim çiziyor, ne şarkı söylüyor ne de doyasıya spor yapabiliyorlar. Yapabildikleri tek şey evden okula, okuldan dershaneye, dershaneden eve gitmek ve bu süre zarfında çözebildikleri kadar soru çözmek. Resim çizmek mi, bir müzik aleti çalmak mı, spor yapmak mı? Hemen hepsi teferruat onlar için! Okumak ise okumak için değil, okuma hızını arttırıp sınavlarda süre kazanmak için... Bu sebeptendir ki, yeni nesiller bilimden ve sanattan oldukça uzaktalar. Köy Enstitülerinde verilen eğitim ile günümüzdeki eğitimi kıyaslayacak olursak, mevcut sistemin Köy Enstitülerinin çok gerisinde kaldığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Köy Enstitülerinde öğretmenlik yapmış olan Vedat Günyol, yanına eski öğrencileri olan Talip Apaydın ve Mehmet Başaran'ı da alarak eski okulu olan Hasanoğlan'ı ziyaret etmeye gider. Yerleşke içerisinde dolaşırlar ve eski günleri yâd ederler. Bu sırada kendilerine merakla bakmakta olan çocuklardan birkaçını yanlarına çağırırlar ve sorarlar: “Bizim kim olduğumuzu biliyor musunuz?” Çocuklardan birisi, “Eskiden burada okumuşsunuz” diye atılır. Talip Apaydın çocuğu düzeltir, “Okuyan biziz. Vedat Bey hocamızdı” der. Vedat Günyol bir soru daha sorar çocuklara: “Hiç Hasan Ali Yücel adını duydunuz mu? Neci bu adam?” Çocuklardan bir diğeri atılır ve “Eski milli eğitim bakanlarından” der. Bir diğeri daha da cesaretlidir: “Köy enstitülerini kapatan adam...” der. Günyol ve Apaydın hayretle bakarlar birbirlerine. Günyol devam eder: “Peki İsmail Hakkı Tonguç'u tanıyor musunuz?” Çocuklar “Hayır” der. Günyol bir başka soru sorar: “Mahmut Baykal diye birini duydunuz mu?” Çocuklar “Duyduk, yazarmış” derler. Günyol, Mahmut Baykal'ı okuyup okumadıklarını sorar, cevap olumsuzdur. Fakir Baykurt'u, Talip Apaydın'ı sorar, okumadıklarını öğrenir. Sormaya devam eder ve “Tolstoy, Dostoyevski, Gogol?...” der ama cevap hala olumsuzdur. Bunun üzerine dayanamaz, sitemli bir şekilde, “Yahu çocuklar” der, “biz bütün bu isimleri okuyarak yetiştik. Bakın Mehmet Başaran da... Talip Apaydın da... burada okumuşlar. Bu binaları yapmışlar. Şu aralarında gezdiğiniz ağaçları dikmişler. 30'ar 40'ar kitap yazmışlar. Ve sizin bunların hiçbirinden haberiniz yok! Haberiniz yok, çünkü öğretmenlerinizin de haberi yok” diye devam eder.

Yaşanan bu olay Köy Enstitüleri ile mevcut eğitim sistemi arasındaki farkı açıkça ortaya koymakta. Eğer 1954 yılında Köy Enstitüleri kapatılmamış olsalardı, o çocuklar da o çocukların öğretmenleri de tüm bunları bilerek yetişecek ve Anadolu bozkırı bugünkünden çok daha yeşil, çok daha bereketli olacaktı. Ama ne yazık ki birileri buna izin vermedi, buna katlanamadı.

Bugün, Anadolu'nun aydınlanma ışığına çok daha fazla ihtiyacı var. Mevcut eğitim sistemi ise bu ihtiyacı karşılayamıyor, yetersiz ve sığ kalıyor. Haliyle yeni sistem arayışlarına girişiliyor ve akla ilk olarak “Cumhuriyetin eserleri içinde en kıymetlisi ve en sevgilisi” Köy Enstitüleri geliyor. Halkın egemenliği ve mutluluğu için, evet, Köy Enstitülerine ihtiyacımız var ama Köy Enstitülerini dünden bugüne, olduğu gibi taşımamızın da bir anlamı yok. Çünkü artık ülke nüfusunun çoğunluğu şehirlerde yaşıyor, fırsat eşitsizliği en ağır şekliyle varoşlarda hissediliyor; artık kalkınma toprağı işleyerek değil bilişim teknolojilerindeki atılımlarla gerçekleştiriliyor. Bu noktada, Köy Enstitülerinin temel felsefesini günümüz şartlarını da göz önüne alarak bugüne taşımamız bir zorunluluk halini alıyor.

Sözün özü, Köy Enstitülerinin temel felsefesi korunarak ve ayrıca günümüz şartları göz önüne alınarak tekrar Anadolu bozkırına kazma vurmanın zamanı geldi, hatta geçmekte. Bozkırı yeşertmek ve ocak tütürmek için yeniden; fırsat eşitliğinin olduğu, sanata ve bilime önem verilen, Anadolu bozkırını yeşertecek ve aydınlanma ışığıyla cehaletin karanlığını bu topraklardan ilelebet kovacak eğitim kurumlarına ihtiyacımız var. Karşı devrim hareketleri de göz önüne alınacak olursa, bu ihtiyaç dünden çok daha fazla ve hayati!